

УДК 159.953.5

С. О. ПОЗДИШЕВ,

*заступник начальника Національного університету оборони України
імені Івана Черняховського, м. Київ*

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ ПІДГОТОВКИ ОФІЦЕРІВ

У статті визначено поняття психологічного супроводу підготовки до управлінської діяльності офіцерів. Надані основні методичні рекомендації для суб'єктів навчально-виховного процесу в університеті, які сприятимуть цілеспрямованій підготовці до управлінської діяльності офіцерів.

Ключові слова: *психологічний супровід, управлінська діяльність, офіцер.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. У сучасних умовах боєздатність Збройних Сил (ЗС) України обумовлена не тільки суто технічними параметрами, а й людським фактором, морально-бойовим духом військовослужбовців, їх професійною підготовленістю до якісного виконання поставлених завдань.

Психологічний супровід під час навчально-виховного процесу є надзвичайно важливою його складовою. Практично в усіх країнах світу на історичних етапах їх розвитку цілеспрямовано здійснювались заходи впливу на свідомість, психіку військовослужбовця, на військові колективи з урахуванням національних особливостей.

Психологічний супровід підготовки до управлінської діяльності офіцерів ЗС України являє собою комплекс заходів, спрямованих на підготовку майбутніх військових управлінців оперативного-тактичного рівня, а саме: навчати приймати управлінські рішення у повсякденній (бойовій)

діяльності та відповідати за них, здійснювати метауправлінську діяльність (керувати підлеглими командирами тактичної ланки управління), виховувати готовність до виконання наказів, здатність до самопожертви за Батьківщину, мотивувати підлеглих під час здійснення управлінських функцій, прищеплювати стійкість до стрес-факторів, негативного психологічного впливу, попереджувати негативні індивідуальні, групові психічні стани, делегувати повноваження молодшим командирам, уміти орієнтуватися в складних (екстремальних, нешаблонних, нестандартних) ситуаціях.

Разом з тим проблематиці психологічного супроводу в ЗС України загалом, і в Національному університеті оборони України імені Івана Черняховського зокрема, належної уваги в процесі підготовки офіцерів до майбутньої управлінської діяльності не приділялось.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Аналіз останніх досліджень і публікацій також свідчить про те, що в них бракує інформації про методичні (навчально-методичні, науково-методичні та організаційно-методичні) рекомендації щодо психологічного супроводу підготовки до управлінської діяльності, зокрема немає наукових праць стосовно піднятої нами проблеми в ЗС України.

Окремі аспекти висвітлені у роботах В. І. Барка, В. О. Бодрова, О. А. Блінова, А. Г. Караяні, Б. В. Кулагіна, М. С. Корольчука, В. М. Крайнюк, Б. Ф. Ломова, В. С. Медведєва, К. К. Платонова, Н. І. Соколова, В. В. Стасюка, О. В. Тімченка, С. І. Яковенка та ін. Разом з тим слід констатувати, що дослідження зазначеної проблеми потребують подальшого розвитку, про що наголошується у працях науковців О. О. Андрєєва, Д. С. Байбаєва, В. І. Воронової, О. В. Волоснікова, С. А. Галкіна, Є. В. Гузенка, В. М. Дзюби, Ю. Б. Ірхіна, Б. В. Кравченка, Д. О. Коршевнюка, Г. В. Ложкіна, О. П. Макаревича, І. В. Малька, В. С. Медведєва, В. С. Мухіна, В. М. Невмержицького, В. І. Осьодла, В. Є. Шевченка.

Метою статті є розгляд методичних рекомендацій щодо забезпечення ефективного психологічного супроводу в навчально-виховному процесі підготовки офіцерів до майбутньої управлінської (військово-професійної) діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних умовах реформування Збройних Сил України істотно зростає значення оптимізації процесу підготовки офіцерів-керівників до управлінської діяльності, у тому

числі набуває нового змісту поняття забезпечення ефективного психологічного супроводу даного виду діяльності майбутніх офіцерів оперативно-тактичного рівня.

Визначимо поняття психологічного супроводу підготовки офіцерів до управлінської діяльності в системі військової освіти.

На думку О. В. Волоснікова, доросла людина, яка вибрала діяльність в екстремальних умовах і підтвердила свою профпридатність у процесі професійної діяльності, потребує психологічного супроводу. Стратегія психологічного супроводу співробітників спецпідрозділів з боротьби з тероризмом ґрунтується на таких основних позиціях: рефлексія, спрямована на співробітників у повсякденній службі і під час екстремальних ситуацій; підтримка кожного співробітника в період гострої первинної психологічної реакції і посттравматичного стресового розладу як форми життєдіяльності спецпідрозділу (ідентифікації, переконливого впливу, спільних бесід, рефлексій тощо); вживання заходів щодо об'єднання спецпідрозділу, відновлення позитивних професійних якостей і звільнення від професійної негативної акцентуації [2].

Під психологічним супроводом освіти автори М. С. Корольчук, В. М. Крайнюк [5] розуміють психологічне забезпечення підготовки за всіма професіями та ступенями професійної підготовки, включаючи вищу, вони підкреслюють необхідність розвитку психологічного супроводу професійної освіти, який вивчав би професійну освіту в зазначеному обсязі, і закономірності такої підготовки.

Мета психологічного супроводу, на думку авторів [7], полягає в підтриманні надійного функціонування психіки військовослужбовців, уміння самостійно долати виникаючі труднощі, відповідально ставитись до своїх професійних обов'язків у різних умовах професійної діяльності. Ця складова психологічного супроводу охоплює моральну сферу діяльності, усі рівні психіки – свідомий (раціональний), емоційно-почуттєвий, підсвідомий (інстинктивний).

Серед суб'єктів психологічного супроводу особлива роль належить офіцерському складу, який за своїми службовими повноваженнями та психологічною компетентністю здатний свідомо та цілеспрямовано реалізовувати заходи, спрямовані на підвищення рівня психологічної готовності підпорядкованого особового складу і сприяти ефективному виконанню ним завдань. Крім того, такими суб'єктами також можуть бути молодші командири та товариші по службі. Об'єктами психологіч-

ного супроводу виступають психічні процеси та психічні стани особистості військовослужбовців.

У результаті цього формується та підтримується психологічна готовність, що і забезпечує ефективне виконання завдань професійної діяльності [7, с. 22–23].

У дисертаційній роботі Є. В. Гузенка [3] зазначено, що на ефективність службово-бойової діяльності військовослужбовців безпосередньо впливають заходи психологічного супроводу, які забезпечують успішність професійної діяльності. Ступінь впливу заходів психологічного супроводу службово-бойової діяльності на її ефективність залежить від індивідуально-психологічних якостей особистості військовослужбовця, що складають основний зміст професіографічних вимог і входять до складу базової професіограми і психограми військовослужбовця [3, с. 194–195].

Прикладна значущість тих чи інших висновків теоретичного аналізу, зокрема щодо виявлення психологічних особливостей ефективної підготовки офіцерів оперативно-тактичного рівня до управлінської діяльності ЗС України, залежить як від глибини, так і широти їх розкриття. Важливим для психології діяльності в особливих умовах, на нашу думку, є впровадження теоретичних напрацювань у практику, опрацювання їх не тільки в організаційному аспекті, а й в управлінському. Саме тому об'єктивно висхідним моментом теоретичного аналізу проблеми нашого дослідження стали рекомендації щодо удосконалення навчально-виховного процесу підготовки офіцерів оперативно-тактичного рівня ЗС України до управлінської діяльності.

Під психологічною готовністю офіцерів оперативно-тактичного рівня ЗС України до управлінської діяльності ми розуміємо цілеспрямований процес формування психологічних рис та типологічних властивостей, які не тільки забезпечують збереження заданих параметрів здійснення управлінської діяльності, а й сприяють формуванню, збереженню і розвитку в офіцерів таких властивостей, що забезпечують їх високу когнітивну активність і здатність протистояти психотравмуючим чинникам управлінської (навчально-бойової) діяльності.

Завдяки розробці концепції підготовки офіцерів оперативно-тактичного рівня до управлінської діяльності стане можливим коригування форм і методів навчально-виховної роботи з урахуванням необхідності активізації індивідуально-психологічних здібностей офіцерів-керівників, оволодіння ними практичними вміннями та навичками щодо здійснення управлінської діяльності.

Ефективність підготовки офіцерів – майбутніх військових управлінців оперативно-тактичного рівня забезпечують такі психологічні, зокрема соціально-психологічні, чинники:

розв'язання реальних проблем військово-професійної діяльності та впровадження задля цього нових методів і засобів управлінської діяльності;

ставлення до процесу підготовки як до одного із видів дослідницької діяльності, у якій офіцер оперативно-тактичного рівня виступає активним суб'єктом. Це створює додаткову мотивацію і підвищує якість опанування нових знань і ідей;

орієнтація підготовки офіцерів оперативно-тактичного рівня не тільки на професійний розвиток, а й на розвиток особистості, зміну її поглядів, норм, умінь діяти у будь-яких ситуаціях;

використання послідовностей “від знань – до практичних дій” і “від дій – до знань”. При цьому забезпечується вибірковість і мотивація звернення до необхідної інформації;

інтенсивне заглиблення у проблему, відволікання від сторонніх справ завдяки глибинній концентрації на матеріалі. Це зумовлює забезпечення розкриття нереалізованих внутрішніх резервів особистості і нових здібностей.

Відповідно до цього, на нашу думку, найбільш логічними й ефективними методичними рекомендаціями для суб'єктів навчально-виховного процесу в Національному університеті оборони України імені Івана Черняхівського, які сприятимуть цілеспрямованій підготовці до управлінської діяльності майбутніх офіцерів-магістрів військового управління, будуть такі:

під час планування та організації навчально-виховного процесу надавати перевагу суб'єктно-діяльнісному та компетентнісному підходам, які передбачають активну навчальну діяльність слухачів, стимулюють їх суб'єктну позицію в навчально-виховному процесі, акцентують увагу на справжніх результатах їх навчальної діяльності – професіоналізмі, компетентності, порядності;

для успішного розвитку управлінської культури майбутніх магістрів військового управління у процесі їх управлінської підготовки потрібно застосовувати такі методикі і технології розвитку управлінської культури, які створюють систему психолого-педагогічних та організаційно-методичних заходів, що будуть сприяти розвитку управлінської культури, стимулювати суб'єкт-суб'єктну взаємодію під час процесу навчання, забезпечувати управлінсько-орієнтовану педагогічну діяльність викладачів і творчу на-

вчальну діяльність слухачів, сприятимуть розвитку управлінського мислення слухачів, творчо формуватимуть стиль управлінської діяльності, характерний для оперативно-тактичної ланки управління;

застосовувати об'єктивні управлінсько- та суб'єктноорієнтовані критерії діагностування розвиненості управлінської культури майбутніх магістрів військового управління у процесі їх управлінської підготовки. Для цього науково-педагогічним працівникам з метою оцінювання розвиненості управлінської культури у слухачів слід застосовувати систему таких критеріїв, як мотиваційно-ціннісний, когнітивний, емоційно-вольовий, менеджерський, праксеологічний і суб'єктний;

науково-педагогічним працівникам доцільно забезпечувати міжпредметні зв'язки загальновійськових, військово-спеціальних і гуманітарних дисциплін на принципах міждисциплінарного та інтегрального підходів, що забезпечуватиме інтегральний розвиток управлінської діяльності магістрів військового управління;

необхідно створити такі умови для навчальної діяльності магістрів військового управління, які сприятимуть закріпленню управлінської культури у процесі реалізації практичних квазіуправлінських завдань. Наприклад, під час проведення командно-штабних навчань, польових занять і військового стажування створювати різноманітні квазіуправлінські завдання, які б дозволяли слухачам використовувати свої теоретичні знання на практиці та розвивати необхідні навички, уміння та здатності до управлінської діяльності в оперативно-тактичній ланці управління;

науково-педагогічним працівникам необхідно переосмислювати свою роль у навчально-виховному процесі. Для цього потрібно удосконалювати організацію, методичне й навчальне забезпечення самостійної роботи магістрів військового управління як суб'єктів управлінської діяльності в оперативно-тактичній ланці управління, спираючись на перспективні підходи, форми, методи та засоби навчання; відмовлятися від усього стереотипного, але не захоплюватись копіюванням досягнень зарубіжної педагогічної думки та практики, ретельно зберігати і враховувати національний досвід; бачити слухача передусім не об'єктом педагогічного впливу, а суб'єктом спільної діяльності, співробітництва і співтворчості.

Ефективність підготовки до управлінської діяльності підвищиться, якщо у процесі формування спеціальних навичок в офіцерів оперативно-тактичного рівня підготовки буде використана адресна програма, яка враховуватиме структуру й зміст управлінської діяльності офіцерів.

За підсумками аналізу дослідження можна виокремити такі напрями щодо оптимізації психологічного супроводу підготовки офіцерів оперативно-тактичного рівня до майбутньої управлінської діяльності:

1. У процесі здійснення військово-професійної діяльності офіцерам необхідно надавати більше самостійності під час прийняття рішень, розвивати впевненість у своїх діях, сприяти усвідомленню ними неможливості досягти повної раціональності в прийнятті рішень. Оскільки досвідчені офіцери мають більш високу самооцінку своїх можливостей і більшою мірою прагнуть до самостійного прийняття рішень у несприятливій ситуації, доцільно проводити роботу щодо розвиненості у них адекватного уявлення про свої можливості й характер впливу факторів зовнішнього та внутрішнього середовища організації на подальший розвиток ситуації. При роботі з менш досвідченими офіцерами слід застосовувати психологічні тренінги, спрямовані на розвиток їх впевненості у тому, що зусилля з подолання несприятливої ситуації є необхідними і, таким чином, сприяти підвищенню рівня відповідальності за сформовану ситуацію й усвідомленню можливостей впливу на неї.

2. В організації управлінської діяльності офіцерам доцільно надавати більше свободи, що сприятиме прийняттю на себе відповідальності за сформовані рішення й посиленню мотивації до активної діяльності з подолання можливих негативних впливів. Так, потрібно підвищити рівень довіри між офіцерами різних рівнів, що забезпечить свободу дій фахівців та управлінських контролюючих структур. Такі заходи сприятимуть стимулюванню творчого потенціалу, роз'ясненню особливостей корпоративної діяльності, а також підвищенню рівня усвідомлення причетності офіцерів до ефективної діяльності, відповідальності за результати роботи і рівня довіри між різними ланками управління.

3. Доцільно підвищувати рівень відповідальності офіцерів за результати прийнятих рішень та їх наслідки, оскільки багато з них вбачає причиною виникнення несприятливої ситуації зовнішні фактори. Навіть якщо таке сприйняття не зовсім об'єктивне, перекладання відповідальності на внутрішні фактори підвищує зацікавленість в усуненні помилок у діяльності, підвищує рівень пошукової активності, сприяє усуненню труднощів, зменшує "ефект набутої беспорядності". Робота з офіцерами має актуалізувати внутрішній потенціал особистості, поліпшити ситуацію власними силами й виявити конкретні пропозиції всіх управлінців.

4. Необхідно сприяти підвищенню самооцінки офіцера завдяки регулярному проведенню психокорекційної та психопрофілактичної роботи.

Для успішної реалізації запропонованих напрямів щодо оптимізації психологічного супроводу підготовки офіцерів оперативно-тактичного рівня до майбутньої управлінської діяльності слід дотримуватися певних організаційних умов:

під час комплектування викладацьких посад науково-педагогічними працівниками слід застосовувати якісно-професійний відбір на конкурсній основі з урахуванням розвиненості у кандидатів на посаду мотивації до педагогічної діяльності, морально-етичних якостей, педагогічних здатностей, переконань, військово-професійної та педагогічної спрямованості, наявності високого рівня відповідальності;

використання інноваційних педагогічних технологій під час військово-професійної підготовки офіцерів має відбуватися за рахунок переходу від традиційного інформаційного навчання до сучасного методологічного – компетентнісного та суб'єктно-діяльнісного. Педагоги мають використовувати набутий психолого-педагогічний, управлінський досвід і професійне педагогічне мислення та відповідати за обґрунтованість власних висновків і дій;

керівництво вищого військового навчального закладу має забезпечувати постійну безперервну військово-професійну, психолого-педагогічну освіту й самоосвіту викладачів у тісному і нерозривному взаємозв'язку із практикою військ і акцентувати увагу на їх науково-методичній підготовці. У навчально-виховному процесі потрібно використовувати інновації, розвивати основні професійно-важливі якості викладачів та їх психолого-педагогічні знання, професійно-педагогічне мислення, уміння науково обґрунтовано та творчо розв'язувати управлінські завдання та уміння управляти психічним станом – особистим і майбутніх магістрів військового управління.

Необхідно зробити **висновок**, що проведений теоретичний аналіз і результати дослідження проблеми психологічного супроводу підготовки офіцерів оперативно-тактичного рівня до майбутньої управлінської діяльності дозволили обґрунтувати методичні рекомендації щодо поліпшення управлінської підготовки у вищому військовому закладі освіти.

Зважаючи на актуальність проблеми, **перспективами подальших наукових розвідок у розглянутому напрямку** вважаємо розроблення комплексу методичного забезпечення (підручників, посібників, настанов, ме-

тодичних рекомендацій, тренінгів) з метою підвищення ефективності психологічного супроводу підготовки офіцерів оперативно-тактичного рівня до здійснення майбутньої управлінської діяльності в органах військового управління Збройних Сил України.

Список використаної літератури

1. Андреев О. О. Психологічне супроводження службово-бойової діяльності внутрішніх військ МВС України в екстремальних умовах : навчальний посібник / О. О. Андреев, В. М. Дзюба, Ю. Б. Ірхін та ін. – К. : Київський нац. ун-т внутр. справ; ДП “Друкарня МВС”, 2009. – 82 с.
2. Волосников А. В. Психологическое сопровождение сотрудников спецподразделений по борьбе с терроризмом : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.11 / А. В. Волосников ; Гос. науч. исслед. институт семьи и воспитания Российской академии образования министерства труда и социального развития РФ. – М. : ГНИИ СВ РАО РФ, 1999. – 194 с.
3. Гузенко Є. В. Оптимізація психологічного супроводження службово-бойової діяльності внутрішніх військ МВС України : дис. ... канд. психол. наук : 19.00. / Є. В. Гузенко ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Харків : ХНУВС, 2012. – 244 с.
4. Демидова Т. П. Психологическое сопровождение профессионально-личностного становления обучающихся в средних профессиональных учебных заведениях : дис. канд. психол. наук : 19.00.07 / Т. П. Демидова ; МПСИ. – М. : МПСИ, 2005. – 183 с.
5. Корольчук М. С. Соціально-психологічне забезпечення діяльності в звичайних та екстремальних умовах : [навч. посіб.] / М. С. Корольчук, В. М. Крайнюк. – К. : Ніка-центр, 2006. – 580 с.
6. Психологічне супроводження військовослужбовців у діяльності за екстремальних умов : [метод. реком.] / за ред. Г. В. Ложкіна. – К. : Нац. університет фізичного виховання і спорту України, 2003. – 145 с.
7. Психологічне супроводження професійної діяльності військовослужбовців служби за контрактом Збройних Сил України : [навч. пос.] / В. А. Баранник, О. А. Білінов, О. П. Макаревич та ін. // – К. : РОСА, 2008 – 344 с.

Рецензент – кандидат психологічних наук, доцент Осьодло В. І.

Стаття надійшла до редакції 22.08.2013.

Поздншев С. А. Методические рекомендации по психологическому сопровождению учебно-воспитательного процесса подготовки офицеров

В статті определено поняття психологічного супроводження підготовки к управленческой деятельности офицеров. Предоставлены основ-

ные методические рекомендации для субъектов учебно-воспитательного процесса в университете, которые будут способствовать целеустремленной подготовке к управленческой деятельности офицеров.

Ключевые слова: *психологическое сопровождение, управленческая деятельность, офицер.*

Pozdyshev S. A. Methodological recommendations on psychological assistance of officer's training

The article defines such notion as “psychological assistance of officer’s training” and provides basic methodological recommendations for the subjects of educational process in the university which will facilitate purposeful training of officer’s management skills.

Keywords: *psychological assistance, management skills, officers.*